

دریانوردی و نیروی دریایی ایران در گذر تاریخ

جلد اول

«از عهد باستان تا دوران صفویه»

خسرو معتضد



دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی
نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نداجا

تهران، ۱۳۹۴

عنوان و نام پدیدآور : دریانوردی و نیروی دریایی ایران در گذر تاریخ معتمد، خسرو، ۱۳۳۱
 مشخصات نشر : تهران: ارتش جمهوری اسلامی ایران نیروی دریایی دفتر پژوهشهای نظری و مطالعات راهبردی، ۱۳۹۴ -
 مشخصات ظاهری : ج ۱، ص ۱
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۹۹-۴۲-۲ دوره ۹، ۱۳۸۶-۶۰۰-۶۰۹۹-۴۲-۲
 وضعیت فهرست‌نویسی : فهای مختصر
 یادداشت : این مدرک در آدرس <http://opac.niaa.ir> قابل دسترسی است.
 یادداشت : کتابخانه
 شماره افزوده : ایران، ارتش، نیروی دریایی، دفتر پژوهشهای نظری و مطالعات راهبردی
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۷۷۷۰۰



دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی
 نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران
 (دریانوردی و نیروی دریایی ایران در گذر تاریخ)

نویسنده: معتمد، خسرو
 ناظر چاپ: علی قهرادی
 طراحی جلد: فرهاد ملاپری
 تایپ و صفحه آرا: شبستری
 بازخوانی مطالب: غلامحسین فریدونی
 چاپ و صحافی: فرماندهی آماد و پشتیبانی نداجا
 چاپ اول: ۱۳۹۴
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۹۹-۴۲-۲

نشانی ناشر: تهران، میدان رسالت، خیابان نیروی دریایی، انتشارات دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نداجا
 تلفن: ۷۷۲۶۰۴۴



کلام نخست

دریا موهبتی الهی است که بهره‌گیری از ظرفیت‌های آن، می‌تواند ارتقاء قدرت ملی و مؤلفه‌های آن در ابعاد سیاسی، اقتصادی، دفاعی، اجتماعی و فرهنگی را موجب گردد. لیکن به استناد شواهد تاریخی، در کشور ما توجه به دریا و دریانوردی با فرازو نشیب‌های فراوانی همراه بوده و به ویژه در دوره سلاطین اخیر، آن‌گونه که شایسته است، به این حوزه توجه لازم نشده است.

با عنایت به تدابیر مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا^(مدظله‌العالی) که کتاب حاضر در آغاز به بخشی از آن مزین شده است، در طول تاریخ ایران، هرگاه حاکمان کشور نگاهی راهبردی به دریا داشته و در بهره‌مندی از ظرفیت‌های آن همت گماشته‌اند، توانسته‌ایم از دریا در جهت تأمین منافع ملی این مرز و بوم استفاده نمائیم و هرگاه از این نعمت الهی غافل بوده‌ایم، ییگانگان این فرصت را به تهدید تبدیل نموده و از طریق دریا بر ما مسلط شده‌اند.

به حمدالله با تأسی از تدابیر مؤکد امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) در خصوص اهمیت دریا و دریانوردی و توسعه سواحل راهبردی مکران در سال‌های اخیر، توسعه دریا محور سرلوحه سیاست‌های مسئولین کشوری و لشکری جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته که در جهت تحقق این مهم، بر همگان واجب است که همچون سربازان ولایت‌مدار نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران به وظایف خود در جهت صیانت از منافع ملی همت گماشته و با تمام توان در عینیت بخشی به فرصت‌های فرارو و بهره‌برداری شایسته و بایسته از منافع راهبردی دریا اقدام نمایند.

دلی خواهیم چون دوزخ که دوزخ را فرو سوزد

دو صد دریا بشوراند ز موج بحر نگریزد

چو او از هفتمین دریا به کوه قاف رو آرد

از آن دریا چه گوهرها کنار خاک در ریزد

(مولانا)

دریادار دکتر حبیب ا... سیاری

فرمانده نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

موقعیت ژئوپلیتیکی کشورها، نحوه‌ی حضور در دریاها و آزاد و چگونگی بهره‌برداری از دریاها، همواره نقش تعیین کننده‌ای را در ارتقاء جایگاه کشورها در نظام بین‌المللی ایفاء می‌نماید.

این حضور برای کشور ما از دوران گذشته تا عصر حاضر در دو بخش نظامی و تجاری، همواره با فراز و نشیب‌هایی همراه بوده است. به عنوان مثال و بنا به تناسب کیفیت و کمیت آن، در طول تاریخ ایرانیان توانسته‌اند در دریای مدیترانه، دریای اژه، شمال آفریقا و ... حضور مقتدرانه‌ای داشته باشند و یا همچنین به دلیل خودکامگی و بی‌درایتی حاکمان نالایق قرون معاصر، بیگانگان پرتغالی، انگلیسی و روسی از آن سوی دریاها به سواحل ایران آمده و بر بخش‌هایی مهم و راهبردی از سواحل کشورمان تسلط بیابند.

با واکاوی تاریخی تدابیر و رهنمودهای داهیان‌های مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی)، در می‌یابیم که در نگاه معظم‌له، دریا و حضور در دریاها و آزاد اهمیت بسیار داشته و بی‌جهت نیست که این تدابیر از مهرماه سال ۱۳۸۸ به بعد با ابلاغ لزوم نگرش راهبردی به نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران، راهبردی بودن منافع دریا، توجه بیش از گذشته دستگاه‌های اجرایی و توسعه سواحل جنوب شرق ...، با جدیت بیشتری دنبال شده است.

دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نداجا تلاش نموده تا با استناد به اسناد و مدارک معتبر، به ثبت میراث و سوابق دریانوردی نظامی و تجاری ایرانیان همت گمارد و با انتشار مجموعه‌ی حاضر، ضمن گام‌برداری در زمینه‌ی ترویج فرهنگ دریایی، مرجعی معتبر جهت بهره‌مندی مورخین، پژوهشگران و دانشجویان را به علاقه‌مندان عرضه نماید.

پیشاپیش از ارسال نظرات و راهنمایی‌های تخصصی کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه‌ی دریانوردی و اصحاب قلم در جهت ارتقای کمی و کیفی این مجموعه استقبال می‌نماید.

انتشارات دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی

نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

فهرست

مقدمه	۹
۱ ملتی دریانورد در دریاهای دور و نزدیک که ملتی بَری معرفی شده است	۲۱
۲ ایرانیان در کدامین دریاها دریانوردی می کرده اند؟	۸۹
۳ امپراتوری دریانورد هخامنشی با هزاران کشتی جنگی	۱۳۵
۴ داریوش بزرگ مؤسس نیروی دریایی ایران	۱۵۷
۵ خشایارشا و لشکرکشی بزرگ رومی و دریایی به یونان و مستملکات آسیایی آن	۲۰۹
۶ درجانی نیروی دریایی ایران پس از خشایارشا همزمان با پیدایی قدرت های دریایی دول دریایی	۲۶۳
۷ دریانوردی نیارخوس دریاسالار اسکندر در آب های جنوبی ایران	۲۹۹
۸ عصر سلوکیان دریانورد	۳۴۳
۹ تأسیس نیروی دریایی روم و گسترش آن رودروی امپراتوری بزرگ اشکانی	۳۸۵
۱۰ دریانوردی ایرانیان در عصر ساسانی	۴۰۹
۱۱ عصر طلایی بندر شیلو - سیراف پایگاه دریایی بازرگانی ایران	۴۷۹
۱۲ بندرها و جزایر خلیج فارس در عصر مغولان	۵۳۵

مقدمه

ایرانیان، گرچه از حدود دو هزار و هشتصد سال پیش بیشتر امپراتوری‌های بزرگ تشکیل داده و بر قسمت‌های پهناوری از قاره آسیا، بخش آسیای مقدم غربی و در مقاطع زمانی پراکنده بر شمال آفریقا و حتی مناطقی از اروپای شرقی فرمان رانده‌اند (پیشروی‌های کمبوجیه، داریوش، خشایارشا، اردشیر دوم در آفریقا و داریوش و پسرش در اروپا^۱ و نیز فتوحات شاپور اول ساسانی در بالکان و جنگ‌های خسرو پرویز در آناتولی تا حدبُسفر و در آفریقا تا تصرف مصر)^۲؛ اما به ناحق و به دروغ درخصوص اینکه چه در حیطه بازرگانی و چه در حیطه جنگی مردمی دریانورد بوده‌اند، عمداً و سهواً در تاریخ فراموش شده‌اند. نویسندگان یا کم‌اطلاع یا صاحب غرض اجنبی به خصوص در قرون هفدهم و هجدهم و نوزدهم پرده‌هایی از ابهام و ابهام بر تاریخ دریانوردی ایرانیان کشیده و آن را به باد طعنه و طنز گرفته‌اند.

شواهد و اسناد تاریخی دقیقاً خلاف این انکار واقعیات را بیان می‌کند؛

۱. در مورد این لشکرکشی‌ها بنگرید به هرودوت: تواریخ، ترجمه غ. وحید مازندرانی، چاپ قدیم و ترجمه تازه‌ای از تواریخ به وسیله آقای مرتضی ثاقب‌بر، تهران، اساطیر، ۱۳۸۹.
۲. بنگرید به تاریخ سیاسی ساسانیان، دکتر محمدجواد مشکور، تهران، دنیای کتاب ۱۳۶۷، جلد دوم، صص ۹۹۲-۱۱۴۲ و سایر منابع عصر ساسانی.

ایرانیان نه تنها در خلیج فارس و دریای عمان (اومانه باستانی = اتریره و مکران قدیم) بل در دریای خزر (کاسپی یا ورکانه) در بحریمایی به کارهای بلند دست زده‌اند و مهمتر آنکه قلمرو دریانوردی تجاری و کالایی و جنگی ایران در مجاورت و متتالیه ایالات غربی ایران عصر هخامنشی یعنی دریاهای مدیترانه، سیاه، اژه، سفید بوده و ایران با در اختیار داشتن یکی از کهن‌ترین و قدرتمندترین ملل دریانورد جهان که متحد ایران بوده‌اند، یعنی فینیقی‌ها و بنادر معتبر صور و صیدا با لیاقت و شجاعت توانسته با دو رقیب نیرومند دریایی خود یعنی مصریان در مصر و مدیترانه و یونانیان، در مستعمرات آسیای آنان و جزایر پیرامون شبه جزیره یونان و خود یونان رویارویی کند.

گرچه خلیج فارس و دریای عمان به دلیل کویرها و صحاری خشک و لم‌یزرع و پایان‌ناپذیر ممتد بلافاصله پس از نواحی ساحلی، هرگز توجه مهاجمان را مگر در قرن نوزدهم میلادی به خود جلب نکرده و کویرهای ایران به مثابه یک دژ طبیعی راه ورود از دو دریای جنوبی را به ایران مسدود و غیرقابل عبور کرده‌اند؛ اما این دو دریا نیز از دو هزار و پانصد سال پیش عرصه دریانوردی ایرانیان بوده و تألیف محققانه و ارزشمند هادی حسن دانشمند هندی و جرج ف. جورانی محقق لبنانی حکایت از آن می‌کند که ایرانی‌ها چه قبل و چه بعد از اسلام از کرانه‌های این دو دریا به سوی سرزمین‌های بسیار دور در سیلان و هند و هندوچین و کشور چین بادبان برمی‌افراشته و اغلب سالم به مقاصد خود می‌رسیدند.

راه دریایی در کنار راه زمینی اسباب رونق دادوستد در ایران و کشورهای بسیاری را در آسیا و خاور دور از یک سو و آفریقا فراهم می‌آورده است. در کتاب‌های کهن از عبور یگان‌های ایران از رود سند و نیز رودهایی در پنجاب همچنین از جیحون و سیحون سخن به میان آمده است.

شواهد و قراین بسیار از توجه دقیق اغلب فرمانروایان ایران چه پیش و چه پس از اسلام به دریا و دریانوردی در دست است که نوشته‌های مغرضانه و

کین توزانه یا از سر بی خبری بیگانگان را برای الصاق انگ «دریا ترسی» به ملت ایران باطل می سازد.

پس از اسلام دریانوردی ایرانیان خوشبختانه گسترش قاره ای یافت. بنا به نوشته های مورخان و محققان گرانمایه آسیایی و اروپایی و ایرانی؛ ایرانیان تا سواحل هند و هندوچین و چین و ژاپن دریانوردی کردند. عده ای از دریانوردان تاجر پیشه ایرانی تا کرانه های زنگبار بادبان برافراشتند. و بنا به شهادت هادی حسن محقق فقید هندی نشانه های بسیار از حضور ایرانیان در کرانه های شرقی آفریقا به جا مانده و تعدادی از مهاجرنشین های ایرانی در آن مناطق تأسیس شد که قرن ها پایدار بود.

کتاب ارزشمند عجایب الهند و بر و بحر اثر دریانورد مجرب و محقق ایرانی ناخدا بزرگ شهریار رامهرموی در قرن چهارم هجری نوشته شد که حاوی زندگینامه ناخدایان متهور ایرانی، سفرهای اعجاب انگیز آنان و مشاهداتشان در سرزمین ها، جزایر و پهنه بیکران اقیانوس هند است.

بنا به نوشته یکی از محققان معاصر مترجم یکی از کهن ترین متون دریانوردی ایران عجایب الهند و بر و بحر و جزایره که این کتاب در قرن چهارم هجری نخست به زبان پارسی نوشته و سپس به عربی ترجمه گشته و متن پارسی آن از میان رفته و از متن برگردانده شده به زبان عربی به زبان فرانسوی برگردانده و در فرجام دوباره به زبان پارسی ترجمه شده است.

«در قرون اولیه اسلامی، ایرانیانی که در سواحل جنوبی ایران و بنادر خلیج فارس می زیسته اند در مسائل دریانوردی و فن کشتی رانی اغلب مهارت و شهرت به سزایی داشته و برای تجارت و مبادله کالا به وسیله کشتی های بادی [بادبانی] که خود می ساخته اند از بنادر ایران مخصوصاً بندر سیراف که از بنادر مشهور عالم بوده است به مسافرت های دریایی تا سواحل شرقی آفریقا و سواحل جنوبی هندوستان و چین تا جزایر ژاپن مبادرت می ورزیده اند.

گاه امتعه خود را به تمام سواحل شرقی آفریقا برده و از آنجا علاوه بر امتعه

محلی، غلامان و بردگان زیادی از سیاهان زنگباری و برای فروش به بازارهای بصره و بغداد و غیره با خود می‌آورده‌اند و گاه از جهت مشرق به سرتاسر سواحل جنوبی هندوستان و مجمع‌الجزایر هند و سواحل جنوبی و شرقی چین تا مجمع‌الجزایر ژاپن که به جزایر وقواق معروف بوده است - مسافرت کرده با منافع سرشار و پشت سر گذاشتن خطرات بی‌شمار از همان طریق به اوطان خود بازمی‌گشته‌اند.^۱

تاریخ دریانوردی ایرانیان که آمیزه‌ای از دریانوردی اکتشافی-تجاری با دریانوردی نظامی و رزمی و دفاعی است از پیش از عصر تاریخی ایران آغاز می‌شود و شامل ادوار زیر است:

- ۱- ادوار پیش از تاریخ تشکیل دولت ماد.
- ۲- دولت‌های ماد و هخامنشی و جنگ‌های دریایی در دریاهای مجاور آسیای صغیر و جزیره اژه و نیز در رود سند و تفحص‌های بحری در اطراف آفریقا.
- ۳- عصر سلوکی، اشکانی، ساسانی و تسلط کامل بر کرانه‌های جنوبی خلیج فارس و پیشروی تا یمن.
- ۴- دوران اولیه پس از اسلام.
- ۵- دریانوردی ایرانی-اسلامی.
- ۶- سلسله‌های ایرانی که توجه به دریا داشته‌اند.
- ۷- عصر تفوق پرتغال و اسپانیا در خلیج فارس، دریای عمان و اقیانوس هند.
- ۸- عصر صفویان.
- ۹- اقدامات نادرشاه برای احیای نیروی دریایی ایران.

۱. عجایب هند، تألیف ناخدا بزرگ شهریار رامهرمزی، ترجمه محمد ملک‌زاده، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۴۸، مقدمه مترجم، ص ۱۱.

طرفه آنکه نسخه فارسی کتاب به دست نیامده و معلوم نیست در چه زمانی به عربی ترجمه شده است. نسخه خطی عربی آن در قرن نوزدهم در اسلامبول به وسیله وان درلیت فرانسوی به دست آمده و پس از مقابله با نسخه عربی خطی دیگری به وسیله مارسل دوپک به زبان فرانسوی ترجمه و همراه با متن عربی به چاپ رسیده و حدود یک قرن بعد در سال ۱۳۴۸-۱۳۴۷ به فارسی ترجمه و نشر یافته است.

۱۰- عصر زندیه.

۱۱- عصر قاجاریه از اندیشه گران ایرانی که به نیروی دریایی و اهمیت آن توجه داشته‌اند تا عصر ناصری و خرید کشتی از آلمان.

۱۲- عصر مظفّری، منظم و گسترده شدن گمرک خلیج فارس و تأسیس یک نیروی دریایی کوچک.

۱۳- عصر پهلوی و تأسیس نیروی دریایی در جنوب و شمال تا فاجعه شهریور ۱۳۲۰.

۱۴- عصر پهلوی دوم و تجدید فعالیت‌های نیروی دریایی.

۱۵- عصر بعد از به پیروزی‌های رسیدن انقلاب اسلامی و قطع وابستگی به غرب و شکوفایی نیروی دریایی سربلند و ناوابسته ایران.

بدیهی است با توجه به این همه ادوار مختلف دریانوردی ملت ایران هرگز نمی‌توان ایرانیان را ملتی دور از دریا و هراسان و گریزان از آب و بی‌علاقه به کشتیرانی معرفی کرد.

زدن به دریا، چه برای غوص در اعماق آب‌های خلیج فارس و چه ماهیگیری و استفاده از آن همه ماهیان که قوت ساکنان کرانه‌ها و جزایر بوده است و سپس تجارت و سفر به سرزمین‌های دور، آدمیان را با دریا و تلاطم امواج آب و توفان‌ها و غرقاب‌ها آشنا می‌سازد. چگونه ممکن است بر سواحل دریانوردی چنین مردمی رقم بطلان کشید؟ آن هم از سوی مللی که دریانمایی را از قرن چهاردهم میلادی آغاز کردند و این زمان، زمانی است که قرن‌ها از دریانوردی ایرانیان در خلیج فارس و دریای اتریه (دریای عمان، اقیانوس هند، دریای عربی و دریای سرخ) و نیز از جنگ‌های ناوگان ایران در دریای اژه و مدیترانه و دریای سیاه و همچنین از عبور نیروهای کوروش از رودهای جیحون و سیحون یا عبور یگان‌های داریوش از تنگه داردانل (هلس پونت) و رود دانوب گذشته بود؛ آن هم به مدد ناوهایی که سه یا دو طبقه پاروزن داشت و مردمی که می‌توانستند به سرعت روی رودهای عریض پل قایقی بسازند.

خوشبختانه طی یکصد سال اخیر تحقیقات مقنع و مشبعی درباره این سوابق چه در خارج و چه در داخل کشور ما انجام شده است و زمان مناسب برای تجدید مقوله و دادخواهی تاریخی و رفع مشبهات فرا رسیده است.

نیروی دریایی ایران در ادوار مختلف بارها احیاء و پس از چند گاه بر اثر غفلت یا بروز جنگ‌های زمینی یا رویدادهای گوناگون به دست فراموشی سپرده شده است. عصر صفویه، عصر نیکویی برای تجدید نیروی دریایی بود که متأسفانه بر اثر موفقیت سریع دولت وقت ایران در بازگرداندن کرانه‌ها و جزایر ایران از دست دولت استعمارگر و خشن چون امپراتوری متحد پرتغال و اسپانیا و زدوده شدن آن دولت از آب‌های خلیج فارس، سلاطین صفویه پیگیر ادامه تأسیس نیروی دریایی نشدند و شاید همانگونه که استیون وارد محقق نظامی معاصر آمریکایی در کتاب «فناناپذیران» آورده است چون منابع طبیعی و کویرهای لایتناهی و آب و هوای بری خشک و سوزان ایران امکان پیاده شدن نیروهای نظامی اجانب را در جنوب ایران دشوار می‌ساخت (از همین رو پرتغالی‌ها و متحدان اسپانیایی آنان فقط به تصرف یک بخش کرانه‌ای طولانی از خاک ایران یعنی سواحل خلیج فارس و دریای عمان بسنده کردند و در درازای ۱۱۷ سال هرگز به فکر پیشروی به داخل فلات نمی‌نهادند) نیروی دریایی از نظر فرمانروایان صفویه مغفول ماند.

بار دیگر نادرشاه نیروی دریایی کوچکی در جنوب و شمال ایران حتی با ساختن ناوگان جنگی تدارک دید که کشته شدن او سبب رها شدن طرح‌های بلندپروازانه‌اش شد.

در عصر قاجاریه مقدماتی برای راه‌اندازی نیروی دریایی کوچکی حداقل برای سرکوب راهزنان دریایی و برقراری سیطره ایران در جزایر خلیج فارس فراهم شد که به نتایج مهمی نرسید.

در آغاز دوران پهلوی بین سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۱۰ طرح‌هایی برای خرید کشتی از ایتالیا و تربیت دریانوردان در ایتالیا و فرانسه و حتی ژاپن تدوین شد اما

متأسفانه عمر این نیرو به نُه سال نرسید و نیروی دریایی بریتانیا با آغاز یورش سوم شهریور ۱۳۲۰ تا آنجا که توانست ناوچه‌های کوچک نیروی دریایی ایران را غرق و تعدادی را مصادره و به بصره حمل کرد و نیروی دریایی نوپا چه در جنوب و چه در شمال [به وسیله شوروی‌ها] در حقیقت منحل گردید. از سال ۱۳۲۵ پویش‌هایی آغاز شد که تا سال ۱۳۵۷ ادامه یافت ولی متأسفانه زنجیرهای سنگین وابستگی این نیرو را به کشورهای قدرتمند غربی متصل کرده بیگانگان تعمد داشتند از نیروی دریایی جوان ایران با آن همه نیروی انسانی مستعد و کوشا و لایق با واژگانی چون ژاندارم خلیج فارس! یاد کنند.

خوشبختانه با به پیروزی رسیدن انقلاب اسلامی ایران زنجیرهای وابستگی گسست. نیروی دریایی دوشادوش ملت قرار گرفت. از همان ابتدای روزهای به پیروزی رسیدن انقلاب که بیگانگان خواب تجزیه استان زرخیز خوزستان را می‌دیدند نیروی دریایی به وظایف حیاتی خود دست یازید. فرماندهان جوان و پرتلاش از دام‌ها و ترفندهای استعمار سرخ و استعمار کهن به زیرکی و به مدد وظیفه‌شناسی و شایستگی و بیداری خود گذر کردند و حدود یک سال و نیم بعد از به پیروزی رسیدن انقلاب، در میدان جنگ دریایی با عراق که نیروی هوایی و دریایی حجیم خود را در جبهه‌های جنگ به ویژه در خلیج فارس با تمام امکانات و تجهیزات برای رویارویی با نیروی دریایی ایران گسیل داشته بود ظفرمندان از محک آزمایش به در آمدند.

در هفتم آذر ۱۳۵۹ ناوگان نیروی دریایی ایران در طول یک جنگ چندین ساعته مدرن‌ترین و مجهزترین شناورهای دریایی «اوزا» ساخت شوروی، عراق را هدف قرار داده اغلب آن‌ها را به اعماق آب‌های خلیج فارس فرستادند. در مأموریت‌های دیگری اسکله‌های نفتی عراق، و هرگونه استحکامات ساحلی آن را نابود کردند و برای سال‌های متوالی حفظ و حراست کرانه‌ها و جزایر ایران، بدرقه ناوگان‌های تجاری و نفتکش‌ها، استقرار در نواحی استراتژیک مهم، ترصد و دیده‌بانی از تحرکات هوایی و دریایی نیروهای مسلح عراق را

عهده‌دار شدند سپس با بستن راه‌های ورودی خلیج فارس بر ناوگان حامل کمک‌های لجستیکی به رژیم بعثی و مسدود کردن تنگه هرمز بر ناوگان عراق و زمینگیر کردن شناورهای جنگی آن کشور در بنادرش نقش مهمی در انزوای دریایی عراق ایفا کردند تا جایی که غرب (به ویژه آمریکا) برای کمک‌رسانی به نظام بعثی از بندر اردنی عقبه استفاده کرده اسلحه و مهمات و خواربار را از طریق آن مبداء و جاده‌های زمینی به بغداد ارسال می‌داشتند. می‌توان نیروی دریایی را به دلیل حفاظت از کاروان‌های نفتکش ایران در جریان جنگ نفتکش‌ها که شامل نفتکش‌های خارجی نیز می‌شد، و همکاری با نیروی هوایی جمهوری اسلامی ایران در جلوگیری از آسیب‌رسانی بمب‌افکن‌های عراقی به کاروان‌های نفتی و غیرنفتی، پاسدار مواصلات بحری ایرانی با جهان طی سال‌های سهمگین جنگ انگاشت.

از سوی دیگر نیروی دریایی به دلیل همین پایداری مورد کین و بغض نیروهای مهاجم آمریکا قرار گرفت تا جایی که چند شناور نام‌آور آن مورد حمله موشک‌های دوربرد ناوگان آمریکا قرار گرفتند و سرفرازانه در آب‌های گرم خلیج فارس غرق شدند.

به هر ترتیب طی نبردهای دریایی با یک کشور متخاصم (عراق بعثی) قابلیت نیروی دریای در نابود کردن بخش اعظم نیروی دریایی دشمن و به انزوا کشاندن آن در بنادر و پایگاه‌های عراق به اثبات رسید.

طی همان جنگ هشت‌ساله نیروی دریایی وظایف خطیر خود در حمایت و پاس‌وری از ناوگان تجاری و عبور دادن آن‌ها از تنگه هرمز، جایی که آلفونس دالبوکرک پانصد سال پیش آن نقطه را نگین انگشتی جهان خوانده بود به اثبات رساند.

نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران نیروی انسانی هوشمند، متفکر و پژوهشگری را در اختیار دارد که بهترین سرمایه او از میان انسان‌های مسؤول و وظیفه‌شناس و دریانوردان متهور است.

بخت و اقبال درخشنده نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران گسترده‌گی قلمرو طویل خاکی-آبی این مرزوبوم در خلیج فارس و دریای عمان و درازای مرزهای آبی است که چون سواحل نروژ و فیوردهای آن قابلیت استقرار و پراکندگی صدها ناوشکن و ناو و ناوچه و پایگاه‌های هاورکرافت و هایدروفایل و انواع زیردریایی در درازای این همه کرانه‌های ممتد وجود دارد. از نظر ژئواستراتژی هر یک از جزایر ایران که در حساس‌ترین گذرگاه‌های خلیج فارس قرار گرفته‌اند، می‌تواند به مثابه یک ناو هواپیمابر مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

جای تردید نیست که نیروی دریایی ایران در سال‌ها و دهه‌های آینده از رشد کمی و کیفی فوق‌العاده‌ای برخوردار شده طبعاً دارای هواپیمایی خاص نیروی دریایی و به احتمال قریب به یقین ناوهای هواپیمابر نیز خواهد شد. همچنین درازای کرانه‌های کشور در جنوب دریای کاسپی (خزر) قابلیت استقرار پایگاه‌های دریایی و آموزشگاه‌ها و دانشکده‌های دریایی را در آن حدود فراهم می‌آورد.

نیروی دریایی ایران چه در کرانه‌هایی که از مصب اووند رود تا گوادر ممتد است و چه در جزایری که در دل خلیج فارس پیش می‌رود؛ به ویژه جزایر استراتژیک فارسی و ابوموسی و تنب بزرگ از امتیازات فوق‌العاده استراتژیک برخوردار است و بر تنگه هرمز اشراف مستقیم و نزدیک دارد. در سال‌های اخیر اعزام ناوگروه‌های ایران به اقیانوس هند، دریای سرخ، دریای مدیترانه، اقیانوس اطلس تأثیر بسیار بزرگی در محافل کشتیرانی بین‌المللی گذاشته و به خصوص عملیات پاس‌وری ناوگان بازرگانی و نفتکش ایران در دریای سرخ و منکوب کردن راهزنان ولگرد باج‌گیر دریایی سواحل سومالی که حتی به کشتی‌های کوچک ماهیگیران ایرانی حمله می‌کنند، ارزش انکارناپذیر و بارز این نیرو را در حفظ منافع و مصالح ملی به اثبات رسانده است.

کتاب حاضر تاریخ و نه تاریخچه حیات نیروهای دریایی ایران از سپیده‌دم

تاریخ است که جلد اول آن به قلم این جانب تا طلوع انقلاب اسلامی ایران پایان می‌یابد و امید است در فرصتی نزدیک و مناسب شمه‌ای از تاریخچه ۳۵ ساله نیروی دریایی نوین ایران هم در عصر ناوابستگی و تکیه بر پشتوانه‌های خودی برای ثبت در تاریخ ماندگار نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران نبشته آید.

نویسنده هنگام گردآوری اسناد و مدارک و کتاب‌های مرتبط با تاریخ دریایی میهن مان متوجه دو موضوع شدم.

اول اینکه نیروی دریایی ایران پیوسته از آغاز روزگاران پیدایی دولت‌های ایرانی دست‌کم از دوران داریوش یکم دوشادوش نیروهای مسلح زمینی بوده و همزمان با تشکیل جوامع ایرانی نیروی دریایی بازرگانی ایران نیز یا به وسیله سلسله‌ها و یا حتی به دست بازرگانان و دریانوردان متهور راه‌اندازی شده و تا دورترین کرانه‌های آسیا پاآورده یا بادبان برافراشته است.

دوم آنکه اصرار بیگانگان برای نادیده انگاشتن تلاش‌های دریانوردی ایرانیان عمدی و غرض‌ورزانه است.

تواریخ نوشته شده به وسیله نویسندگان یونانی و رومی و به خصوص شرح جنگ‌های مدی یعنی جنگ یونانیان با ایرانیان از دو هزار و چهارصد - سیصد سال پیش باقی مانده و در دوران سیصدساله اخیر از زبان‌های یونانی و ایتالیایی به زبان‌های اروپایی ترجمه شده است. چگونه کسانی که ادعای دانش و صاحب‌نظر بودن در مسائل تاریخی را می‌کرده‌اند به آن همه شروخی که در تواریخ مهم و معتبر یونانی به جنگ‌های دریایی ایرانیان با یونانیان آورده شده توجه نکرده و اصرار ورزیده‌اند که یافتن پیشینه دریانوردی ایران به مثابه جستجو برای یافتن مار در جزایر قطبی ایسلند است؟^۱

به هر ترتیب در سال‌های اخیر فرصتی تصادفی نصیب شد که با گنجینه

۱. جرج کرزون نویسنده کتاب ایران و قضیه ایران این قیاس را در کتاب خود به کار برده است.

ذیقیمت مدارک و اسناد نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران که شامل نامه‌ها و مکاتباتی بین سال‌های تأسیس نیروی دریایی جدید ایران در سال‌های ۱۳۰۸ ه.ش تا ۱۳۲۰ ه.ش می‌شود آشنایی یابم.

براساس اسناد و مطالعات منتشرشده مزبور که عمدتاً مربوط به دوران فرماندهی دریادار شهید غلامعلی بایندر فرمانده لایق و دوراندیش نیروی دریایی در سال‌های ۱۳۱۰ تا ۱۳۲۰ است و با تشویق دفتر پژوهش نظری و مطالعات راهبردی فداجا و تلاش و عشق و اعتقاد راسخ فرمانده جوان و شایسته آن دفتر: امیر دریادار مهرداد آل احمد مناسب دانستم تاریخچه‌ای از پیدایی و توسعه و تحول نیروی دریایی طی هفتاد سال گذشته به رشته تحریر درآورم به ویژه که مشارالیه اسناد بشرنفاخته و گرانبهایی از رویدادها و مسائل نظامی و دریایی و بندری و ژئواستراتژی مربوط به سال‌های ۱۳۱۵-۱۳۲۰ را کریمانه در اختیارم نهادند.

ابتدا بنابراین داشتم فقط به تاریخچه سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۱۰ بپردازم اما تشویق امیر دریادار آل احمد که علاقی و توجه خاص امیر دریادار یکم سیاری‌نژاد و فرماندهی نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران را به تدوین کتابی بسیار مبسوط و جامع‌تر درباره پیشینه نیروی دریایی ایران و اساساً پوشش‌های دریایی و دریایمایی ایرانیان منعکس می‌کرد مرا بر آن داشت دامنه تحقیق را گسترش دهم و به سپیده‌دمان تاریخ بازگردم.

این پوشش به فرصت بیشتری نیاز داشت که خوشبختانه فراهم آمد. هرچه بیشتر به پژوهش روی آوردم، دیدم چه ظلم تاریخی بزرگی آن هم به قلم بیگانگان به میهن ما روا داشته‌اند و چگونه ملتی ببری و بحری را به مردمی دریاترس و گریزان از دریا نمایانده‌اند.

نگارش این کتاب در این روزگار که ناوگان دریایی ایران هرازچندگاه در دریاها و اقیانوس‌های دور از خاک میهن جولان داده زمانی در اقیانوس هند و دریای سرخ مزاحمت دزدان دریایی سومالی را از سر کشتی‌های باربری و

نفتکش دور می‌کند و زمانی به بنادر مدیترانه و گاهی به بنادر هند و پاکستان خاوری و اقیانوس اطلس سفر می‌کند کاری به سزا بود و خوشنودم که این آرزوی قلبی همه شیفتگان پرچم مقدس ایران و و عظمت و سربلندی ایران بر صحیفه کاغذ ماندگار گشته است. در اینجا لازم می‌دانم از فرمانده لایق و میهن‌دوست نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران امیر دریادار یکم حبیب‌الله سیاری‌نژاد و دیگر فرماندهان دلسوز آن نیروی به‌ویژه امیر دریادار دوم مهرداد آل‌احمد که مشوق این فاجعه در نگارش این اثر شدند کمال سپاس و قدردانی را ابراز دارم و می‌توانم قطعاً و جداً امیدوار باشم چنین نیروی کهن‌سال، مردمی توانمند و مصممی با آن همه پیشینه درخشان در عمر دوهزاروپانصدساله‌اش در برقراری نظم و امنیت در آب‌های ایران چه در دریای خزر (کاسپی) و چه در خلیج فارس و چه در دریای عمان و چه در اقیانوس هند، نقش بزرگ تاریخی و ژئواستراتژی خود را در جهت حفظ مصالح و منافع حیاتی ایران به‌خوبی و شایستگی و با سربلندی ایفاء خواهد کرد.

خسرو معتضد

مردادماه ۱۳۹۱